

ELEKTRON TIJORATNI SOLIQQA TORTISH VA UNING MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI

Saida SHODIYEVA

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezis elektron tijoratni soliqqa tortish davlat daromadlari va biznes operatsiyalariga ta'sir ko'rsatish orqali mamlakat iqtisodiyotini shakllantirishda va mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini o'rganadi.

Kalit so'zlar: elektron tijorat, soliqqa tortish, fiskal siyosat, raqamli operatsiyalar, soliq yurisdiksiyasi, raqamli xizmatlar solig'i.

Elektron tijoratning (elektron tijorat) paydo bo'lishi va tez o'sishi korxonalarining raqamli davrda tranzaksiyalarni amalga oshirish va iste'molchilar bilan o'zaro munosabatlarida inqilob qildi. Elektron tijorat platformalari o'z ta'sirini kengaytirishda davom etar ekan, onlayn tranzaksiyalarni soliqqa tortish butun dunyo mamlakatlarida fiskal siyosatning muhim jihatiga aylandi.

Ushbu kirish elektron tijorat soliqqa tortishning ahamiyatini va uning mamlakat iqtisodiyotini shakllantirishdagi rolini o'rganadi. Elektron tijorat soliqlarining davlat daromadlari, korxonalar va iste'molchilarga ta'sirini o'rganish orqali ushbu muhokama o'sib borayotgan raqamli bozorni tartibga solish va boshqarish uchun samarali soliq siyosatini shakllantirish muhimligini ta'kidlaydi. Elektron tijorat iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarni rag'batlantirishda tobora muhim rol o'ynaganligi sababli, uning soliqqa tortish oqibatlarini tushunish raqamli iqtisodiyotda adolatli va samarali soliq rejimini yaratishga intilayotgan siyosatchilar va manfaatdor tomonlar uchun juda muhimdir.

Bugungi kunda elektron tijorat chakana savdoni va biznes va mijozlarning o'zaro munosabatlarini tubdan o'zgartirgan global tendentsiyadir. So'nggi o'n yil ichida global elektron tijorat yiliga o'rtacha 20% ga kengaydi, chunki savdo do'konlari susaygan. 2022-yilda global elektron tijorat sotuvi butun dunyo bo'ylab jami 5,7

trillion dollarni tashkil etdi, bu Germaniya yoki Yaponiya yalpi ichki mahsulotidan yuqoriroq qiymatga ega.[1]

Markaziy Osiyoda, xususan, O‘zbekistonda elektron tijorat inklyuziv o‘shiga erishish, dengizga chiqmagan geografiyani chetlab o‘tish, global ta’minot zanjirlariga integratsiyalashuv va yosh ishchi kuchiga onlayn biznesni yo‘lga qo‘yish imkoniyatlarini yaratish vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Professional xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha yetakchi global firma KPMG O‘zbekiston elektron tijorat bozori so‘nggi besh yil ichida besh baravar o‘sganini ma’lum qildi.

Natijada, u hozirda Markaziy Osiyoda eng tez rivojlanayotgan elektron tijorat bozoriga aylandi. Bu muvaffaqiyatni bir qancha qulay omillar, jumladan, davlat tomonidan izchil qo‘llab-quvvatlash va internetdan foydalanuvchilar sonining ko‘payishi bilan bog‘lash mumkin.

Asosiy milliy o‘yinchi Uzum Market kabi mahalliy o‘yinchilarning paydo bo‘lishi ham ushbu tendentsiyaga hissa qo‘shdi, chunki u fintech yechimlari va logistika infratuzilmasi bilan mamlakatning yagona bozoridir.

O‘zbekistondagi elektron tijorat bozori 2022-yil oxiriga kelib 311 million dollarga baholandi, taxminiy o‘shish prognozi 2027-yil oxiriga kelib 2,2 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. Bu joriy 2,2 foizga nisbatan elektron tijoratning kirib borishi 9-11 foizni tashkil etadi.

ELEKTRON TIJORAT LANDSHAFTINI SHAKLLANTIRISH: BOZOR XRONOLOGIYASI VA O‘ZBEKISTONDAGI TENDENSIYALARI

1-rasm. Elektron tijorat landshaftini shakllantirish: bozor xronologiyasi va O‘zbekistondagi tendentsiyalari[2]

KPMG tahlilchilari O‘zbekistonda internetning kirib borishi va qulay demografik ko‘rsatkichlar tufayli elektron tijorat xaridorlari soni ortib borishini taxmin qilmoqda. Shahar aholisining ortib borayotgan ulushi ham yuqori tartibli chastotaga olib kelishi kutilmoqda.

O‘zbekistonda elektron tijorat industriyasini rivojlantirishda davlat tomonidan ko‘rsatilayotgan yordam muhim rol o‘ynadi. “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi qonun, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Elektron tijoratni rivojlantirish strategiyasi”ning qabul qilinishi, IT-parkning tashkil etilishi bu boradagi muhim bosqichlardan iborat.

Uzum Marketning Strategiya va M&A bo‘yicha direktori Nikolay Seleznev “Qulay fintech xizmatlarini bozorlar bilan integratsiya qilish O‘zbekistonda mavjud bo‘lgan o‘shish vositalaridan biri” ekanligini ta’kidlaydi.

“Uzum” bozorida berilgan har uchinchi buyurtma “Uzum Nasiya” orqali bo‘lib-bo‘lib to‘lanadi. “Uzum Bank” va “Click” bilan keyingi integratsiya kompaniyaga mijozlarga yanada qulay to‘lov imkoniyatlarini taqdim etish imkonini beradi.

Shu bilan birga, KPMG tahlilchilari logistika va IT infratuzilmasi, shuningdek, qulay va ishonchli raqamli moliyaviy xizmatlarning yo‘qligi O‘zbekistonda elektron tijorat bozorini rivojlantirish yo‘lidagi asosiy to‘siqlar ekanini aniqladi.

Shunga qaramay, logistika va moliyaviy infratuzilmani rivojlantirayotgan Uzum bozori kabi yirik milliy o‘yinchilarning paydo bo‘lishi bozor rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va mavjud cheklovlarni bartaraf etishga yordam beradi. Investorlar ushbu sohaning ulkan salohiyatini tan oldilar va imkoniyatlardan unumli foydalanishga intilmoqdalar, buni ZoodMall kabi xorijiy kompaniyalarning bozorga kirishi ham tasdiqlaydi.[3]

Prezidentning 2018 yil 14 maydagi 3724-sonli Qarorining 8-bandida elektron tijorat orqali tovarlarni (xizmatlarni) sotishdan tushgan daromad ular sotgan tovarlar (xizmatlar) umumiy hajmining kamida 80 foizini tashkil etadigan elektron tijorat

sub'ektlarining Milliy reestrini yuritish belgilangan. Milliy reyestrda kiritilgan ishtirokchilar 4 foiz o'rniga 2 foiz stavka bo'yicha yagona soliq to'lovchilari hisoblanadi.

Ushbu norma o'rniga soliq kodeksida yana bir narsa paydo bo'ldi, unga ko'ra tovarlar (ishlar, xizmatlar) bilan elektron savdo qiladigan soliq to'lovchilar odatdagi 15% o'rniga 7,5% stavka bo'yicha daromad solig'ini to'laydilar (337-modda) va 4% o'rniga 2% stavka bo'yicha yagona soliq to'lovi(467-modda).

Hozircha Milliy reestrda e-tijorat.uz 218 ta korxonalar ro'yxatga olishan, ammo bu elektron tijorat bilan shug'ullanadiganlarning juda oz qismi.[4]

Shunday qilib, davlat soliq stavkalarini pasaytirish orqali munosabatlarni tartibga solishga harakat qilayotganini ko'rish mumkin, ammo bu jarayonlarni tartibga soluvchi aniq huquqiy mexanizmni taklif qilmaydi. Masalan, mening korxonam ushbu reestrda emas va soliq kodeksining belgilangan me'yorlaridan foydalanmaydi va soliqlarni belgilangan tartibda to'laydi.

O'zbekistonda elektron tijoratning yuksalishi mamlakat iqtisodiyoti va soliq tizimi uchun ham muammolar, ham imkoniyatlar tug'dirmoqda. Bu iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari yaratish va iste'molchilarga qulaylik yaratish bilan birga, adolatli raqobat, daromadlar va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun mustahkam va moslashuvchan soliq tizimini talab qiladi.

Muammolar:

* Soliq bazasi eroziyasi: An'anaviy g'isht va ohak korxonalari kamroq qo'shimcha xarajatlar bilan ishlaydigan va ma'lum soliqlardan qochishlari mumkin bo'lgan onlayn raqobatchilar tufayli potentsial kamchiliklarga duch kelishadi.

* Soliq undirishning murakkabligi: elektron tijorat operatsiyalarining raqamli tabiati, ko'pincha transchegaraviy operatsiyalarni o'z ichiga oladi, soliqqa tortiladigan faoliyatni to'g'ri aniqlash va soliqlarni samarali yig'ishda qiyinchiliklar tug'diradi.

* O'yin maydoni: Mahalliy va xorijiy elektron tijorat o'yinchilari o'rtasida adolatli raqobatni ta'minlash soliq tizimiga ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqish va potentsial tuzatishlarni talab qiladi.

International Conference on Education and Innovation

* Norasmiy iqtisodiyot: norasmiy elektron tijorat faoliyatining mavjudligi soliq yig'ishni yanada murakkablashtiradi va rasmiylashtirishni rag'batlantirish strategiyalarini talab qiladi.

Imkoniyatlar:

* Daromadning oshishi: samarali elektron tijorat soliqlarini joriy etish davlat daromadlarini sezilarli darajada oshirishi mumkin, bu esa davlat xizmatlari va infratuzilmaga sarmoya kiritish imkonini beradi.

* Iqtisodiy o'sish: Yaxshi tartibga solishan elektron tijorat sektori xorijiy investitsiyalarni jalb qilishi, innovatsiyalarni rag'batlantirishi va yangi ish o'rinlari yaratishi mumkin.

* Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish: Soliq qoidalari elektron tijorat ekotizimida iste'molchilar ishonchini va himoyasini kuchaytirish uchun ishlab chiqilishi mumkin.

* Ma'lumotlarga asoslangan siyosat: Elektron tijorat tranzaktsiyalarining raqamli izi siyosatchilarga iqtisodiy tendentsiyalarni tahlil qilish va asoslangan qarorlar qabul qilish uchun qimmatli ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin.

Tavsiyalar:

* Soliq infratuzilmasini modernizatsiya qilish: elektron tijorat tranzaktsiyalarini samarali kuzatish va potentsial soliq to'lashdan qochishni aniqlash uchun raqamli texnologiyalar va ma'lumotlar tahlili imkoniyatlariga sarmoya kiritish.

* Soliqlarga rioya qilishni soddalashtirish: Elektron tijorat korxonalari, ayniqsa kichikroq o'yinchilar va startaplar uchun soliqni ro'yxatdan o'tkazish va topshirish jarayonlarini soddalashtirish.

* Xalqaro hamkorlik: soliq ma'lumotlari almashinuvi va elektron tijorat soliq siyosatini uyg'unlashtirish bo'yicha boshqa mamlakatlar bilan hamkorlik qilish.

* Soliq to'lovchilar ta'limini rivojlantirish: elektron tijorat korxonalari va iste'molchilarning soliq majburiyatlari va huquqlari haqida xabardorligini oshirish.

International Conference on Education and Innovation

* Innovatsiyalar va o'sishni qo'llab-quvvatlash: Elektron tijorat sektori, xususan, mahalliy korxonalar uchun o'sishni rag'batlantirish uchun maqsadli rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash dasturlarini amalga oshirish.

Elektron tijoratni samarali soliqqa tortish O'zbekiston uchun jadal rivojlanayotgan ushbu sektorning imkoniyatlaridan to'liq foydalanishda muhim ahamiyatga ega. Muammolarni hal qilish va imkoniyatlardan foydalanish orqali O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi va barcha manfaatdor tomonlarga foyda keltiradigan adolatli, samarali va barqaror soliq tizimini ta'minlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Streamlining E-Commerce in Uzbekistan and Regional Cooperation: Agriculture, Light Industries, and Digital Services
<https://www.worldbank.org/en/events/2023/03/27/streamlining-ecommerce-in-uzbekistan#1>
2. <https://daryo.uz/static/2023/ALBINA/FIVEFOLD.png>
3. https://www.linkedin.com/posts/alkesresearch_e-commerce-in-uzbekistan-2023-activity-7103887388787036160-xDY7/?utm
4. Электронная коммерция в Узбекистане: вопросы и ответы.
<https://sv.zarnews.uz/post/elektronnaya-kommerciya-v-uzbekistane-vopros-i-otvet>